

интегральных психологических показателей социальной направленности и социальной типологии личности, выражающие совокупность основных социальных функций активного отображения, оценивание и регуляции социального и профессионального поведения социального работника.

УДК [371.11+378.147]:005.336.2(045)

І.М. ДАРМАНСЬКА

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (ПРОФЕСІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ)

Резюме. У статті розглянуто проблему формування управлінської компетентності майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів. У даному контексті визначено й проаналізовано основні дефініції, а також описано змістове наповнення професійно-функціонального компоненту управлінської компетентності майбутнього керівника навчального закладу, що має формуватися у майбутніх директорів у процесі вузівського навчання.

Ключові слова: керівник навчального закладу, управління, управлінська компетентність, професійно-функціональний компонент.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави та становлення вищої освіти у контексті інтеграції до європейського освітнього простору особливої актуальності набуває проблема формування особистості студента у процесі вузівського навчання.

Сьогодні виникає необхідність розкриття змісту управлінської діяльності в сфері загальної середньої освіти через аналіз управлінської компетентності майбутніх керівників у процесі їх навчання та професійного становлення. Згідно сучасних педагогічних, психологічних, філософських, методологічних уявлень управлінська діяльність у сфері освіти характеризується наступними особливостями. По-перше, вона є діяльністю, що забезпечує функціонування підпорядкованих їй освітніх установ. По-друге, професійна діяльність управлінця пов'язана з ситуаційним аспектом, який залежить від рівня управлінської компетентності. Наявність у керівника навчального закладу професійно-функціональної інформації розглядається в якості однієї із передумов прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо розвитку навчального закладу чи вирішення і з'ясування конфліктних або робочих ситуацій. Тому управлінець-професіонал має орієнтуватися у новому змісті освіти, нових характеристиках своєї професійної діяльності.

В основі професійного управлінського мислення має знаходитись техніка аналізу педагогічної діяльності, що забезпечує створення нових форм і методів організації структурних одиниць даної управлінської діяльності та процесу навчання. Для того, щоб професійно здійснювати управлінські функції, керівник навчального закладу має володіти специфічними формальними і змістовими засобами аналізу, що дозволить у подальшому розвивати діяльність окремого педагогічного працівника або всього педагогічного колективу.

Тому метою формування управлінської компетентності майбутніх керівників навчальних закладів є становлення директора загальноосвітнього навчального закладу з новим рівнем свідомості, який здатний до самоаналізу та здійснення самооцінки; директора, що спроможний до самовдосконалення, як професійного, так і морального.

Питанням управління освітою та процесам становлення управлінських кадрів приділяли увагу такі вчені, як В.І.Бондар, Г.В.Сльникова, М.М.Дарманський, Ю.А.Конаржевський, Н.В.Кузьміна, В.І.Луговий, В.І.Маслов, В.С.Пікельна, Р.Х.Шакуров, та ін.

З метою розвитку особистості директора загальноосвітнього навчального закладу нової формації у процесі вузівського навчання, такого, що орієнтується в європейському освітньому просторі, нами визначено складові елементи професійно-функціонального компоненту управлінської компетентності майбутнього керівника загального освітнього навчального закладу. **Мета повідомлення** – виокремити основні елементи та здійснити їх теоретичний аналіз.

Процес розвитку і становлення особистості студента як майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу відбувається у вищому педагогічному навчальному закладі на рівнях молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста. У свою чергу формування управлінської компетентності відбувається на рівні магістра за спеціальністю “Управління навчальним закладом”.

У цьому контексті поняття “управління освітою” ми розглядаємо як цілеспрямовану діяльність територіально-функціонуєчих установ з метою реалізації спільних і єдиних для усіх рівнів функцій щодо створення оптимальних умов навчання і праці та системного механізму їх реалізації. Термін “управління” тісно пов'язаний із терміном “управлінська праця”, під якою ми розуміємо професійну діяльність керівних осіб сфери управління освітою, яка має два напрями: керівництво підпорядкованими і підзвітними інституціями та спроможність прийняття обдуманих, раціональних, справедливих і законних управлінських рішень. Тому основним завданням вищої школи у даному контексті є формування особистості майбутнього керівника навчального закладу, здатного професійно виконувати свої посадові обов'язки.

С.У. Гончаренко в словнику “Професійна освіта” зазначає: “Особистість – людина як соціальна істота, суб'єкт пізнання і праці. Особливостями особистості є свідомість, довільні дії, здатність пізнавати себе, регулювати свою поведінку і діяльність, керувати іншими. Основними в характеристиці особистості є її суспільна спрямованість, потреби, інтереси і мотиви, які зумовлюють поведінку, цілеспрямовані діяльність і вчинки. До психологічної характеристики особистості входять загальні якості та здібності. Спрямованість особистості органічно пов'язана з пізнавальною діяльністю, почуттями і волею. Знання, вміння і навички як основи духовного багатства особистості визначають трудові можливості людини, її місце в суспільстві” [2, 229-230].

А.П. Сторшин ототожнює поняття “керівник” із поняттям “менеджер” і “управлінець”. Він зазначає, що слово “менеджмент” має американське походження і в перекладі з англ. “management” означає “управління”, “керівництво”. У своїй праці “Менеджмент, маркетинг і економіка освіти” вчений досліджує сутність менеджменту на одному щаблі з синонімами: менеджер = управлінець = керівник [4]. На нашу думку, автор має рацію, якщо вказані визначення трактувати в загальному вигляді. А саме, як діяльність, пов'язану з процесом організації суспільної праці.

Якщо ж ці поняття розглядати у вузькому значенні, вони, на нашу думку, є відмінними і суттєво відрізняються сферою їх вживання. Так, менеджер – це особа, робота якої спрямована на досягнення мети щодо раціонального використання економічних ресурсів. Управлінець – це професійна особа, сфера діяльності якої стосується певного

напряму людської життєдіяльності. Керівник – це особа, яка здійснює свої повноваження або на чітко визначеній території або в межах установи чи організації.

Відомий американський психолог Фред Фідлер, який досліджує проблеми організаційної поведінки і ефективності стилів управління, представник школи людських відносин, професор психології менеджменту в Університеті Джорджа Вашингтона... виділяє два основних стилі керівництва:

1. Керівники, що орієнтовані на відносини, дістають основне задоволення від добрих взаємин з іншими людьми. Їхне почуття власної гідності значною мірою залежить від того, як інші ставляться до них, вони дуже чутливі до інтересів групи й піклуються про задоволення потреб її членів. Вони заохочують підлеглих до участі в управлінні і до продукування нових ідей.

2. Керівники, що орієнтовані на завдання, в основному піклуються про успішне виконання завдань, що стоять перед ними. Вони організують роботу своїх підлеглих за чіткими наказами і стандартними процедурами і, у свою чергу, вважають, що підлегли почувають себе більш комфортно, працюючи під чітким управлінським впливом з боку свого керівника. У разі відсутності формальних правил і стандартів вони намагатимуться створити для цього необхідні умови” [5, 235].

Професіоналізм керівників загальноосвітніх навчальних закладів і професійний інтерес входять до складу компетентності (від лат. *competens* – відповідний, належний), яка відзначається комплексом знань, умінь та навичок, необхідних для реалізації посадових обов’язків і якісно-професійного виконання встановлених повноважень. Розглядаючи поняття “професіоналізм”, необхідно зазначити, що це наявність не тільки знань, умінь та навичок, а й моральних якостей та цінностей.

Тому в нерозривному зв’язку з цим визначенням знаходиться поняття “управлінська культура”. Слово “культура” походить від лат. *cultura* і означає розвиток, освіта, догляд. Звичайно, це поняття не є новим і не дослідженим, так як формувалося довгі часи, пройшло етапи становлення, розвитку, вдосконалення. Воно є широким за змістом і охоплює собою не тільки духовні надбання, а й втілення особистих моральних якостей в повсякденному житті та під час роботи. У свою чергу управлінська культура містить чимало елементів, якими мають володіти професійні керівники загальноосвітніх навчальних закладів, серед яких необхідно виділити виховання, освіту, практичні навички спілкування та розв’язування ситуацій, духовну творчість. Будь-який фахівець є компетентним за умови сформованості у нього компетентностей та компетенцій.

Поняття «компетенція» управління походить від лат. *competentio* (*competo*) – взаємно прагну, відповідаю, підходжу і означає сукупність законодавчо встановлених повноважень, прав і обов’язків керівника загальноосвітнього навчального закладу, що визначають його місце в структурі системи освіти України. Компетентність розглядається як коло повноважень управління, а компетенції як сукупність взаємозалежних якостей керівника, які виражаються у знаннях, уміннях, навичках. Компетентність є більш широким поняттям і за своїм змістом встановлює оцінку характеристику управління як суб’єкта навчально-виховного процесу, його здатність виконувати управлінські функції. Компетенція – це об’єктивна категорія, яка дозволяє управлінцю розв’язувати внутрішньошкільні та зовнішні проблеми, визначати прогнозовані результати, здійснювати їх оцінку, чітко організовувати навчально-виховний процес, визначати причини, що перешкоджають успішній діяльності закладу освіти, приймати рішення щодо їх усунення на основі інтеграції професійно-педагогічного (управлінського) та особистого досвіду, а також набутих знань і сформованих умінь і навичок.

Отже, професійну або управлінську компетентність керівника сфери освіти ми розглядаємо як сукупність загальнокультурних, загальнонаукових, соціальних, професійно-педагогічних і інформаційно-правових компетентностей, які, у свою чергу, складаються із компетенцій, що характеризують менеджера як висококваліфікованого фахівця.

У майбутніх керівників навчальних закладів має бути сформовано управлінська компетентність з чітко визначеним загальнонауковим напрямом. Зазначений напрям ми розглядаємо як невід’ємну частину управлінської компетентності, що спрямована на спроможність керівника навчального закладу брати участь в організації та діяльності наукових товариств, конференцій, семінарів, вміння орієнтуватися у педагогічних і управлінсько-педагогічних новаціях, прогнозувати та впроваджувати їх у практику діяльності навчального закладу. До цієї підсистеми ми відносимо: аналітичну компетенцію (здатність керівника навчального закладу, в силу виконуваних обов’язків, аналізувати прийняті рішення та виконану роботу); компетенцію саморозвитку та самоосвіти (системоутворюючий компонент управлінської компетентності, спрямований на здатність керівника навчального закладу постійно удосконалювати свій професіоналізм і управлінські функції); прогностичну компетенцію (спроможність керівника навчального закладу, на основі аналітичного мислення та інтелектуальних задатків, визначати чіткий напрям власної діяльності та функціонування навчального закладу з формулювання мети, завдань і цілей та здатність передбачати кінцевий результат); дослідницьку компетенцію (наявність у керівника навчального закладу наукового мислення, спостережливих якостей, що дозволяють йому вільно вирішувати певні питання та здійснювати наукові дослідження майже в усіх сферах людської життєдіяльності); інтелектуально-творчу компетенцію (уміння керівником навчального закладу аналітично мислити шляхом володіння сукупністю логічних і евристичних навичок); компетенцію продуктивної діяльності (прагнення керівника навчального закладу до пошуку шляхів щодо оптимізації навчального процесу, навчально-наукової взаємодії з педагогічним колективом і забезпечення більш ефективного функціонування закладу освіти); пізнавально-інтелектуальну компетенцію (спроможність керівника навчального закладу на основі отриманої та здобутої інформації аналізувати діяльність суб’єктів навчально-виховного процесу та обґрунтовувати прийняті рішення); андрагогічну компетенцію (здатність створювати керівником навчального закладу умови для навчання та розвитку педагогічних кадрів шляхом залучення їх до наукової, педагогічної і творчої діяльності з метою підвищення рівня їх кваліфікації); дискурсивну компетенцію (уміння керівника навчального закладу, як публічної особи, поєднувати думки, окремі речення у виступи, повідомлення).

Наступний напрям утворює професійно-педагогічну компетентність, яку ми розглядаємо як спроможність керівника навчального закладу вільно орієнтуватися у сфері управлінської та педагогічної діяльності, що є основоположним фактором і критерієм успішного виконання посадових обов’язків. До цієї підсистеми ми відносимо: загальногалузеву компетенцію (здатність керівника навчального закладу вільно орієнтуватися у структурі навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу); освітню компетенцію (наявність у керівника загальноосвітнього навчального закладу взаємопов’язаних знань, умінь і навичок, що необхідні для реалізації управлінської діяльності по відношенню до учасників навчально-виховного процесу та інших суб’єктів); предметну компетенцію (здатність керівника навчального закладу вільно орієнтуватися у змісті навчального матеріалу конкретного предмета, що вивчається учнями загальноосвітнього навчального закладу для реалізації контрольних функцій); предметно-методичну компетенцію (спроможність керівника навчального закладу вносити зауваження

та пропозиції щодо удосконалення навчальних і методичних компетенцій учителів закладу освіти при викладанні конкретного предмета); діагностичну компетенцію (здатність керівником навчального закладу здійснювати аналіз досягнень як педагогічного колективу, так і учнів загальноосвітнього навчального закладу); навчальну компетенцію (спроможність керівника навчального закладу, враховуючи власний досвід і досвід інших управлінців, здійснювати аналіз навчальної діяльності у закладі відносно з визначенням перспектив її розвитку); творчу компетенцію (спроможність керівника навчального закладу на основі власних рис характеру (наполегливість, новаторство) створювати в закладі освіти творчу атмосферу, що призводить до розвитку підпорядкованої школи); дидактичну компетенцію (спроможність здійснювати наукове обґрунтування змісту освіти з виявленням закономірностей, що існують в навчальному процесі через визначення методів і організаційних форм); оцінно-контрольну компетенцію (уміння керівника навчального закладу здійснювати оцінювання та контроль діяльності як педагогічного колективу, учнів, так і навчального закладу відносно з метою коригування процесу учіння); функціональну компетенцію (спроможність керівника навчального закладу реалізовувати знання та уміння з управлінської справи на практиці діяльності загальноосвітнього навчального закладу); трудову компетенцію (сутнісна характеристика керівника навчального закладу як управлінця, що реалізує трудові функції відповідно до укладеного контракту, колективного договору, правил внутрішнього трудового розпорядку та трудового законодавства в цілому).

Висновки. Таким чином, загальнонауковий та професійно-педагогічний напрями управлінської компетентності майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів утворюють професійно-функціональний компонент. Змістове наповнення зазначеного компоненту має обов'язково реалізовуватися при розвитку особистості майбутнього директора навчального закладу у процесі вузівського навчання, без урахування якого неможливий процес становлення майбутнього управлінця й керівника. У подальших дослідженнях автор планує розкрити зміст управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу через загальнокультурні, інформаційно-правові, соціальні напрями, що також утворюють означену компетентність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк Л.П. Словник навчально-педагогічних понять і термінів : Методичний посібник / Укл. Л.П.Вовк, Г.Д.Панченко, О.С.Падалка та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 83 с.
2. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У.Гончаренко та ін., за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Менеджмент, маркетинг і економіка образования : Учебное пособие / Под ред. А.П. Эгоршина. – Н. Новгород : НИМБ, 2001. – 624 с.
5. Туленков М.В. Сучасні теорії менеджменту : Навчальний посібн / М.В. Туленков. – К. : Каравела, 2007. – 304 с.
6. Шишко А.В. Формування педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземної мови у процесі магістерської підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 [Електронний ресурс] / А.В. Шишко; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. — Кіровоград, 2008. — 20 с.

***Резюме.** В статье рассмотрено проблему формирования управленческой компетентности будущих руководителей общеобразовательных учебных заведений. В данном контексте определены и проанализированы основные понятия, а также описано содержательное наполнение профессионально-функционального компонента управленческой компетентности будущего руководителя учебного заведения, которое должно формироваться у будущих директоров в процессе вузовского обучения.*

***Ключевые слова:** руководитель учебного заведения, управление, управленческая компетенция, профессионально-функциональный компонент.*

***Summary.** The problem of formation of managerial competence of the future managers of comprehensive educational institutions has been studied in the article. In the given context basic notions have been determined and analyzed, and the contextual filling of the professional-functional component of managerial competence of the future manager of educational institution, which future headmasters should form in the process of higher educational institution training, has been described.*

УДК 159.922:141:2

О.Б. ДЕМЯНЮК

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗУ СВІТУ У СТУДЕНТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

***Резюме.** У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми особливостей становлення образу світу в юнацькому віці, представлена типологія образу світу студентської молоді.*

***Ключові слова:** образ світу, типологія образу світу, світосприйняття, юнацький вік, пізнавальне ставлення до світу.*

Постановка проблеми. Динамічні та радикальні зміни, що відбуваються в сучасному світі, істотно впливають на кожну людину, відображаючись у її свідомості. Суспільство висуває нові вимоги до особистості, що зумовлює постійний рух до нових форм взаємодії та існування в мінливому світі. Адаптація до нових соціокультурних і економічних умов передбачає якісні зміни в способі життя людей, що безпосередньо відображається на їх світосприйнятті та, насамперед, на образі світу студентської молоді як найбільш відкритої і готової до змін частини суспільства. Образ світу студентів є більш мінливим і гнучким на відміну від світосприйняття дорослої людини, яка реалізувала себе в особистісному та професійному плані. Це проявляється в активності пізнання світу, в освоєнні нових інформаційних технологій, у можливості оволодіння новими формами соціально-економічного та культурного життя, в стильових особливостях спілкування і поведінки. Студентський вік є сензитивним періодом у формуванні та розвитку образу світу, який розуміється як певна „цілісна, багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, себе, власну діяльність” [6, 350].